

Raport

Rosyjska dezinformacja w Syrii

Kraków 2024

Spis treści

O projekcie.....	1
Autorka publikacji.....	1
Wprowadzenie.....	2
Rozdział 1. Sytuacja polityczna i medialna w Syrii.....	3
1.1. Tło polityczne.....	3
1.2. Kontekst medialny w Syrii.....	6
Rozdział 2. Narzędzia i techniki dezinformacji stosowane przez Rosję.....	10
Rozdział 3. Strategia przeciwdziałania dezinformacji w Syrii.....	19
Rozdział 4. Wnioski i rekomendacje.....	21
Bibliografia i źródła.....	25

O projekcie

Instytut Badań
nad Turcją

Disinformation
in MENAT

Projekt finansowany z budżetu państwa w ramach konkursu Ministra Spraw Zagranicznych RP „Dyplomacja Publiczna 2024-2025 - wymiar europejski i przeciwdziałanie dezinformacji”.

Publikacja wyraża wyłącznie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Autorka publikacji

Magdalena El Ghamari

Ekspertka Instytutu Badań nad Turcją

Akademiczka, doktor nauk społecznych w obszarze nauk o obronności, o specjalności operacje i techniki operacyjne. Autorka książek: Między terroryzmem a radykalizacją. Specyfika działalności organizacji Daesz (2021); Cool Jihad (2018) oraz reportażu Kobiety, miłość i Dżihad (2023).

Wprowadzenie

Głównymi celami rosyjskiej strategii informacyjnej w Syrii było długofalowe wsparcie prezydenta Baszara al-Asada, osłabienie wpływów zachodnich w regionie oraz wzmocnienie pozycji Rosji jako kluczowego aktora na Bliskim Wschodzie. Rosyjskie media, takie jak RT Arabic i Sputnik Arabic, aktywnie publikowały treści przedstawiające Asada jako stabilizatora regionu, a Rosję jako obrońcę suwerenności Syrii przed wpływami zachodnimi, ale również neutralnego mediatora, który dąży do pokoju i równowagi w regionie. Podkreślając swoje działania na tle nieudanych interwencji Zachodu, Moskwa zdobywała zaufanie lokalnych społeczności oraz państw sąsiednich, które w Rosji zaczynały dostrzegać bardziej wiarygodnego partnera. Te działania wpisują się w rosyjską doktrynę wojny informacyjnej, której kluczowym założeniem jest kształtowanie alternatywnych narracji medialnych w celu manipulacji opinią publiczną na poziomie lokalnym, regionalnym i globalnym.

Syria od dekad stanowi przykład jednego z najbardziej kontrolowanych systemów medialnych w regionie. Główne media, takie jak państwowe gazety *Al-Thawra* czy *Tishreen*, były całkowicie podporządkowane rządowi i wykorzystywane głównie do promowania idei partii Baas. Pomimo ograniczonego otwarcia politycznego w latach 2000., które pozwoliło na powstanie pierwszych prywatnych stacji radiowych i telewizyjnych oraz częściowo niezależnej prasy, media te pozostawały pod ścisłą kontrolą władzy. Ich właściciele byli związani z rządem lub z Partią Baas. Przed wybuchem protestów w 2011 roku Syria plasowała się wśród dziesięciu krajów świata o najmniejszej wolności prasy.

Raport dokumentuje rosyjskie narracje propagandowe, które promowały prorosyjskie frakcje polityczne, podważały wiarygodność syryjskiej opozycji i wzmacniały pozycję al-Asada jako gwaranta stabilności. Analiza obejmuje również ich wpływ na sytuację polityczną, społeczną i międzynarodową w kontekście dynamicznej zmiany sytuacji politycznej w Syrii.

 Raport powstał przed upadkiem rządów prezydenta Baszara al-Asada, uwzględnia zmianę sytuacji politycznej w Syrii w 2024 roku, jednak dokumentuje również narracje, które tworzone były przed zdobyciem przez rebeliantów Aleppo, Hamy oraz Damaszku oraz wyjazdem Asada do Moskwy¹.

¹ Arab News, Russia transported Assad in 'most secured way', <https://www.arabnews.com/node/2582606/amp>, [14.11.2024]

Rozdział 1.

Sytuacja polityczna i medialna w Syrii

1.1. Tło polityczne

Od 2011 roku Syria pogrążyła się w głębokim kryzysie politycznym i społecznym, zapoczątkowanym masowymi protestami przeciw autorytarnemu reżimowi prezydenta Baszara al-Asada. Protesty te, będące częścią regionalnego ruchu znanego jako Arabska Wiosna, początkowo miały charakter pokojowy i dążyły do reform oraz poszerzenia swobód obywatelskich. Jednak reakcja reżimu na demonstracje była brutalna – Asad odpowiedział represjami, w tym użyciem siły militarnej przeciwko ludności cywilnej, co doprowadziło do eskalacji napięć i przekształcenia protestów w krwawą wojnę domową². W obliczu narastającej przemocy doszło do radykalizacji wielu grup społecznych i powstania licznych frakcji politycznych oraz militarnych, konkurujących o wpływy i terytorium. Z czasem w konflikt zaangażowały się również inne państwa, co jeszcze bardziej skomplikowało jego dynamikę.

Przed 27 listopada 2024 roku, czyli rozpoczęciem ostatniej ofensywy przez rebeliantów, najważniejszą frakcją pozostawały siły rządowe wierne Asadowi, czyli Syryjska Armia Arabska. Kontrolowały one znaczą część państwa m.in. Damaszek, Aleppo, Homs, Tartus, Latakę czy wybrzeże Morza Śródziemnego. Od samego początku Asad był wspierany przez Iran, który według szacunków specjalnego wysłannika ONZ ds. Syrii Staffany de Mistury przeznaczał na wsparcie Asada 6 mld dolarów rocznie³. Po stronie reżimu walczył także Hezbollah, a od 2015 roku zaangażowała się również Rosja, szczególnie przeprowadzając naloty. To właśnie rosyjska obecność militarna w regionie była szczególnie widoczna. Rosyjskie wojsko miało kojarzyć się odbiorcom ze stabilizacją, co w znacznym stopniu się udawało, gdyż Rosjanie budowali szkoły, przychodzili z pomocą humanitarną, rozminowywali teren, czy zapewniali względne bezpieczeństwo w regionach nękanych długoletnimi walkami i radykalizacją.

² C. Phillips, *The battle for Syria: International rivalry in the new Middle East*. Yale University Press 2016.

³ G. Hamann, *Wojna w Syrii. Kto z kim walczy?*, „DW” 29.01.2016, <https://www.dw.com/pl/wojna-w-syrii-kto-z-kim-walczy/a-19010560>

Grafika 1: Zdjęcia autorki z pobytu w Syrii w 2023 roku, droga do Aleppo.

Opozycyjne ugrupowania rebelianckie, choć początkowo dążyły do demokratycznych reform, uległy znacznemu rozdrobnieniu i przekształciły się w wiele lokalnych frakcji. Jednak głównymi przeciwnikami Asada okazały się dwie frakcje. Jedną z nich był Hay'at Tahrir al-Sham (HTS)⁴, wywodzący się z dawnego syryjskiego odłamu Al-Kaidy. Na jego czele stoi obecnie Mohammad al-Dżaulani i to właśnie HTS stworzył rząd tymczasowy po upadku Asada. Drugą była Syryjska Armia Narodowa, wspierana przez Turcję i kontrolująca

⁴ Center for Strategic and International Studies, Hay'at Tahrir al-Sham, 2024, <https://www.csis.org/programs/former-programs/warfare-irregular-threats-and-terrorism-program-archives/terrorism-backgrounders/hayat-tahrir>, [15.10.2024]

terytorium na północy kraju. Północno-wschodnia Syria pozostaje pod kontrolą Syryjskich Sił Demokratycznych (SDF), zdominowanych przez Kurdów. To właśnie koalicja SDF wspierana przez Stany Zjednoczone w dużym stopniu przyczyniły się do wyparcia tzw. Państwa Islamskiego. Oprócz różnych frakcji, które kontrolują w dalszym ciągu różne obszary Syrii, należy brać pod uwagę również podziały etniczne oraz religijne, które obejmują Sunnitów, Alawitów, Chrześcijan, Kurdów, a także Druzów, Ismailitów, Ormian, Turkmenów i Asyryjczyków. Na tle tak podzielonej sceny politycznej Syria była – i wciąż pozostaje – idealnym miejscem dla kampanii dezinformacyjnych.

Wojna domowa w Syrii, trwająca od 2011 roku, doprowadziła do jednej z najpoważniejszych katastrof humanitarnych współczesnych czasów. Według szacunków Organizacji Narodów Zjednoczonych w zniszczonej wojną domową Syrii pomocy humanitarnej potrzebuje 16 mln ludzi. 70 proc. ludności żyje na skraju ubóstwa, będąc pozbawionymi dostępu do podstawowych usług, takich jak opieka zdrowotna czy edukacja. W toczącej się od 14 lat wojnie zginęło ok. 600 tys. osób⁵, wewnątrzprzesiedlonych zostało ok. 7 mln ludzi, dodatkowo do państw ościennych wyjechało ok. 6 mln Syryjczyków. Po upadku Asada zaczęły pojawiać się informacje o powrotach, jednak według danych, choćby z Turcji, w ciągu miesiąca (grudnia 2024) na powrót do Syrii z Turcji zdecydowało się zaledwie ok. 50 tys. osób.

Grafika 2: Sputnik Arabic przedstawiał Rosję jako państwo, które dostarcza pomoc humanitarną dla Syrii, wręcz przełamując międzynarodową blokadę: الجيش الروسي يقدم مساعدات إنسانية في محافظة دير الزور شرقي سوريا, „Sputnik Arab” 6.02.2024, <https://sarabic.ae/20240206/-الجيش-الروسي-يقدم-مساعدات-إنسانية-في-محافظة-دير-الزور-شرقي-سوريا-1085809716.html>

⁵ 13 lat wojny w Syrii. Pomocy humanitarnej potrzebuje 16 milionów osób, „Polskie Radio 24” 15.03.2015, <https://polskieradio24.pl/artykul/3349929,13-lat-wojny-w-syrii-pomocy-humanitarnej-potrzuje-16-milionow-osob>

1.2. Kontekst medialny w Syrii

Media przed wybuchem rewolucji (do 2011 roku)

Syryjski rynek medialny przed 2011 rokiem charakteryzował się przede wszystkim:

Ścisłą kontrolą państwową

Władze ograniczały dostęp do niezależnych informacji. Nawet po wprowadzeniu prywatnych mediów ich narracje nie mogły krytykować kluczowych fundamentów rządów Asada.

Dostępem do mediów panarabskich

Syryjczycy mogli korzystać z takich kanałów jak *Al-Jazeera* czy *Al-Arabiya*, a także mediów libańskich i jordańskich.

Ograniczonym dostępem do internetu

Internet był cenzurowany, a jego dostępność ograniczała się do mniejszej, choć rosnącej części społeczeństwa. W efekcie telewizja narodowa, panarabska oraz prasa drukowana pozostawały głównymi źródłami informacji.

Zmiany po 2011 roku

Zniesienie cenzury w mediach społecznościowych

W lutym 2011 roku rząd zniósł zakaz korzystania z platform takich jak Facebook czy Twitter, co spowodowało ich masowe wykorzystywanie przez uczestników ruchu protestacyjnego.

Fragmentacja sfery publicznej

Wraz z eskalacją konfliktu syryjskie media podzieliły się wzdłuż linii walk. Różne grupy – od opozycji, przez siły kurdyjskie, islamskie i dżihadystyczne, aż po prorządowe – zaczęły tworzyć własne środki przekazu.

Zaangażowanie aktorów zewnętrznych

Konflikt stał się również polem walki informacyjnej z udziałem mediów państw Zatoki Perskiej, Iranu, krajów zachodnich, Turcji i Rosji.

Charakterystyka krajobrazu medialnego do grudnia 2024

Syryjski krajobraz medialny odzwierciedlał polityczne i terytorialne podziały w państwie. Główne źródła informacji różniły się w zależności od regionu:

Obszary kontrolowane przez rząd

- Dominowały prorządowe media, takie jak syryjski kanał Sama, irańsko-prorządowy Al-Mayadeen, rosyjski Sputnik Arabic czy związany z Hezbollahem Al-Manar.
 - Prywatne kanały informacyjne uzyskały pewną swobodę krytyki, jednak pozostawała ona ograniczona do kwestii niemających wpływu na kluczowe filary rządu al-Asada.
 - Rosyjska RT Arabic była jednym z najczęściej oglądanych kanałów, wyprzedzając wielu konkurentów.
-

Obszary kontrolowane przez opozycję

- Popularnością cieszyły się kanały Al-Jazeera (Katar) i Al-Arabiya (Arabia Saudyjska), TRT Arabi (Turcja), choć mieszkańcy mieli dostęp także do innych źródeł, w tym zachodnich, takich jak BBC Arabic.
-

Obszar kontrolowany przez Kurdów

- Ronahi TV - jedno z głównych kurdyjskich mediów, nadające w języku kurdyjskim oraz arabskim.
 - Hawar News Agency (ANHA) - agencja prasowa będąca jednym z głównych źródeł informacji z regionu Rożawy, publikująca w językach: kurdyjskim, arabskim, tureckim, angielskim i perskim.
-

Państwowe media syryjskie, takie jak Syrian Arab News Agency (SANA)⁶ oraz stacje telewizyjne Syria TV⁷ i Al-Ikhbariya⁸, pełniły funkcje propagandowe, wzmacniając narrację rządu Baszara al-Asada. Ich zadaniem było kształtowanie opinii publicznej w taki sposób, by wzmocnić pozycję reżimu, a także przedstawić go jako jedyną siłę zdolną do przywrócenia stabilności w państwie. SANA często publikowała materiały, które przedstawiały działania antyrządowych grup zbrojnych jako zagrożenie dla stabilności i bezpieczeństwa narodowego, jednocześnie ignorując oskarżenia o łamanie praw człowieka przez siły prorządowe, media niezależne i opozycyjne.

Grafika 3: Kadr z nagrania SamaTV zatytułowany „Terrorysti wykorzystują cywilów w Aleppo jako kartę polityczną”: <https://fb.watch/x2zNoHhHXb/>

⁶ Kanał po upadku Asada przestał nadawać, ostatni wpis na Facebooku pochodzi z 10.12.2024.

⁷ <http://www.ortas.online/>

⁸ Kanał zawiesił transmisję po upadku reżimu Asada.

Przykładem niezależnych mediów, działających na rzecz opozycji były stacje takie jak Orient News⁹ oraz Al-Jisr TV¹⁰, które nadają z zagranicy, m.in. z Turcji. Ich przekaz był bardzo krytyczny wobec reżimu Asada, podkreślał brutalność rządowych represji oraz działania militarne prowadzone z udziałem Rosji i Iranu. Oba już nieaktywne media były zależne od zagranicznego wsparcia finansowego. W 2016 roku fotograf Al-Jisr TV, Abdul Salam Kanaan, zginął podczas rejestrowania nalotów syryjskiego wojska na wioskę Zafraneh, co podkreślało zaangażowanie stacji w dokumentowanie konfliktu z perspektywy opozycji¹¹. Treści z Al-Jisr TV nie są już dostępne online, a strona internetowa stacji została zamknięta.

⁹ Orient News, <https://orient-news.net/en> (zakończyła działalność w listopadzie 2023 roku. Jej archiwalne treści są dostępne na stronie internetowej)

¹⁰ Al-Jisr TV była syryjską stacją telewizyjną, która również zakończyła nadawanie. Obecnie nie ma aktywnej strony internetowej ani dostępnych treści online.

¹¹ Committee to Protect Journalist, Abdul Salam Kanaan, <https://cpj.org/data/people/abdul-salam-kanaan/>, [02.10.2024]

Rozdział 2.

Narzędzia i techniki dezinformacji stosowane przez Rosję

Rosja, jako kluczowy sojusznik reżimu Baszara al-Asada, w syryjskim konflikcie aktywnie wykorzystywała dezinformację do obrony swoich interesów politycznych oraz uzasadniania obecności militarnej w regionie. Strategia ta obejmowała szeroki wachlarz działań, od podważania wiarygodności dowodów dotyczących zbrodni wojennych, poprzez demonizowanie Zachodu, aż po manipulację terminologią i promowanie teorii spiskowych. Rosja przedstawiała swoją interwencję militarną jako zgodną z prawem międzynarodowym, twierdząc, że została zaproszona przez legalny rząd syryjski, jednocześnie krytykując obecność wojskową USA jako nielegalną i pozbawioną mandatu ONZ. Narracje te, takie jak rzekoma walka z terroryzmem czy zapobieganie „próżni władzy”, miały na celu legitymizowanie funkcjonowania rosyjskiej bazy lotniczej w Humajmim oraz aktywności marynarki wojennej w porcie Tartus. Działania te były przedstawiane jako konieczne dla stabilizacji regionu, ochrony ludności cywilnej i przeciwdziałania terroryzmowi transnarodowemu, mimo że w rzeczywistości służyły przede wszystkim ochronie reżimu Asada oraz zabezpieczeniu strategicznych interesów Rosji na Bliskim Wschodzie. Analiza technik ujawnia, jak za pomocą celowej manipulacji Rosja nie tylko broniła swojego sojusznika, lecz także uzasadniała swoją długotrwałą obecność militarną w Syrii.

Kwestionowanie wiarygodności dowodów

Cytat:

„Niebienia powiedział również, że sytuacja związana z bronią chemiczną w syryjskim mieście Douma przypomina to, co wydarzyło się w Khan Szajchun w 2017 roku, kiedy to Stany Zjednoczone wcześniej przygotowały atak na Syrię.”

Kontekst:

Wypowiedź pojawiła się po nalotach koalicji kierowanej przez USA, będących odpowiedzią na użycie broni chemicznej w Dumie. Rosja próbowała zdyskredytować naloty, twierdząc, że zarzuty wobec Syrii są bezpodstawne. Podkreślano, że OPCW jeszcze nie zakończyło śledztwa. Jednak niezależne dowody potwierdziły użycie chloru przez siły Asada, co ujawniło fałszywość rosyjskich oskarżeń.

Źródło:

„Sputnik Arabic”, المندوب الروسي: لا شك في الطابع المسرحي لحادثة دوما كما حادثة خان شيخون (9.04.2018).

<https://sarabic.ae/20180409/1031453780-المنذوب-الروسي-الطابع-المسرحي-دوما.html>

Cytat:

„Rzeczniczka rosyjskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Maria Zacharowa, powiedziała, że podczas konferencji prasowej, zachodni dziennikarze poddali Syryjczyków, którzy byli świadkami „sfabrykowanego ataku chemicznego” w syryjskiej Doumie, szyderczym prześladowaniom.”

Kontekst:

Stałe przedstawicielstwa Rosji i Syrii przy Organizacji ds. Zakazu Broni Chemicznej (OPCW) zorganizowały konferencję prasową poświęconą użyciu broni chemicznej w syryjskiej Doumie. Według Rosji miała ona na celu wykazanie fałszywego charakteru nagrania wideo, zrobionego przez „Białe Hełmy”, które posłużyło jako podstawa do ataku rakietowego, przeprowadzonego przez USA, Wielką Brytanię i Francję na Syrię 14 kwietnia 2018 roku. Zacharowa zarzuciła dziennikarzom BBC oraz ITV, że podważają opinie świadków i pytają dzieci o to, „jakie sumy pieniędzy otrzymali za podważenie informacji o ataku”.

Źródło:

زاخاروفا: الصحفيون الغربيون يضطهدون السوريين الذين يتكلمون الحقيقة حول "الهجوم الكيميائي" المفبرك „Sputnik Arabic” 29.04.2018,

<https://sarabic.ae/20180429/1032007838-دوما-الهجوم-الكيميائي.html>

Dyskredytacja zachodnich działań

Cytat:

„Agencja "SANA" zacytowała słowa anonimowego źródła w syryjskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych: „Nie dziwi nas takie nierozważne zaostrezenie sytuacji ze strony państwa, jakim są Stany Zjednoczone, które wspierały i nadal wspierają terroryzm w Syrii. USA działało jako siły powietrzne dla Daesh, nie powinno nikogo dziwić, że wspiera terrorystów i promuje ich fabrykacje oraz kłamstwa jako pretekst do ataku na Syrię”.

Kontekst:

Wypowiedzi przedstawione przez "SANA" wpisują się w prorządową narrację Syrii, która odrzuca odpowiedzialność za domniemany atak chemiczny, oskarża Zachód o wspieranie terroryzmu i przedstawia interwencję militarną jako naruszenie suwerenności kraju. To także część szerszej walki informacyjnej między Syrią i jej sojusznikami a krajami zachodnimi.

Źródło:

الخارجية السورية-لا-نستغرب-التصعيد-الأرعن-الولايات--937699-middle_east/arabic.rt.com/11.04.2018, „RT Arabic”
https://arabic.rt.com/middle_east/937699--الولايات-الأرعن-التصعيد-لا-نستغرب-الخارجية-السورية-في-سوريا/المتحدة-الإرهاب-في-سوريا/

Cytat:

„Przywódca duchowy Iranu, Ali Chamenei, potwierdził dziś, że "to, co wydarzyło się w Syrii, zostało zaplanowane w amerykańsko-izraelskim centrum dowodzenia".

Kontekst:

Irański przywódca podczas przemówienia oskarżył Stany Zjednoczone oraz Izrael o wspieranie rebeliantów w Syrii i doprowadzenie do obalenia rządów Asada. Rosyjskie media wielokrotnie powołują się na wypowiedzi polityków, dziennikarzy oraz ekspertów, które potwierdzają rosyjską narrację. Dodatkowo oprócz artykułów w mediach społecznościowych pojawiły się grafiki (Grafika 4, poniżej) przedstawiające nowy podział terytoriów w Syrii, sugerujący nie tylko zajęcie części przez dżihadystów, lecz także okupację obszarów przez USA, Izrael i Turcję.

Źródło:

خامنئي يكشف مفاجأة... دولة مجاورة لسوريا وراء ما حدث في الأيام الماضية 11.12.2024, „Sputnik Arabic”
<https://sarabic.ae/20241211/خامنئي-يكشف-مفاجأة-دولة-مجاورة-لسوريا-وراء-ما-حدث-في-الأيام-الماضية-1095682874.html>

Grafika 4: Zamieszczona na platformie X przez konto @313Reckless (23,6 tys. obserwujących).

Dychotomia legalnej a nielegalnej interwencji

Cytat:

„Politolog Ghassan Yusuf w rozmowie dla programu „Wokół świata” stwierdził, że obecność wojsk amerykańskich w Syrii jest okupacją w pełnym tego słowa znaczeniu, ponieważ nie było żadnego porozumienia między Stanami Zjednoczonymi a syryjskim rządem w sprawie wejścia ich wojsk na syryjskie terytorium. Yusuf wskazał również, że wojska amerykańskie obecnie szkolą kurdyjskie milicje separatystyczne, a także zajmują się grabieżą ropy naftowej z tego regionu i jej sprzedażą. Dodał, że w tym roku Amerykanie ukradli również syryjską pszenicę i wysłali ją do USA, uzasadniając to tym, że syryjska pszenica jest jedną z najlepszych na świecie.”

Kontekst:

Rosja używała argumentu „zaproszenia przez legalny rząd”, aby podkreślić legalność swojej obecności w Syrii. Jednocześnie ignorowała fakt, że Asad był odpowiedzialny za masowe zbrodnie, a jego „zaproszenie” nie reprezentowało woli narodu syryjskiego. W ten sposób Rosja próbowała przedstawiać swoje działania jako zgodne z prawem międzynarodowym, w przeciwieństwie do działań USA.

Źródło:

„Sputnik Arabic”, 25.09.2021, <https://sarabic.ae/20210925/-خبيير-الوجود-العسكري-الأمريكي-احتلال-ومن-حق-السوريين-المطالبة-بإخراجه-بكافة-الوسائل-1050249046.html>

Narracja o „podwójnych standardach” Zachodu**Cytat:**

„Ławrow, rosyjski minister spraw zagranicznych, powiedział, że "Zachód wykazuje podwójne standardy i odmawia udzielenia pomocy Syrii, nawet w kwestiach humanitarnych. W obliczu pandemii Zachód kontynuuje swoją duszącą ekonomicznie politykę wobec Syryjskiej Republiki Arabskiej”.

Kontekst:

Rosja krytykowała sankcje jako narzędzie polityczne używane przez Zachód, sugerując, że blokują one rozwiązania pokojowe. W rzeczywistości sankcje były reakcją na potwierdzone użycie broni chemicznej przez syryjski reżim, ale Rosja ignorowała te dowody, by chronić swojego sojusznika.

Źródło:

„Sputnik Arabic” 4.12.2020, <https://sarabic.ae/20201204/1047406021-موسكو-تكشف-سبب-العقوبات-الأمريكية-على-دمشق.html>

Cytat:

„Rosyjskie media, powołując się na portal New Eastern Outlook, podały, że Stany Zjednoczone planowały obalenie rządu syryjskiego od ponad 30 lat, a konflikt, który wybuchł w Syrii w 2011 roku, był zwieńczeniem amerykańskich wysiłków. [...] W raporcie przedstawiono szereg pretekstów uzasadniających ewentualny militarny atak Turcji na Syrię. Zaznaczono, że Syria obecnie stanowi przeszkodę dla interesów USA, zarówno

w Libanie, jak i w rejonie Zatoki Perskiej – między innymi poprzez zamknięcie irackiego rurociągu, co zagraża międzynarodowemu zaangażowaniu w wojnę iracko-irańską. Raport stwierdza, że Stany Zjednoczone powinny rozważyć gwałtowne zwiększenie nacisku na reżim Asada poprzez stworzenie jednoczesnych zagrożeń militarnych wobec Syrii ze strony trzech sąsiednich, wrogich jej państw: Iraku, Izraela i Turcji.”

Kontekst:

Rosja porównywała działania koalicji w Syrii do wcześniejszych interwencji, takich jak w Iraku czy Libii, sugerując, że celem Zachodu jest obalenie rządów w regionie. W ten sposób Rosja próbowała osłabić legitymację działań międzynarodowych skierowanych przeciwko Asadowi. Raport przytoczony w artykule opublikowanym na portalu „Sputnik Arabic”, to dokument jeszcze z okresu Zimnej Wojny (1983).

Źródło:

وكالة روسية: الولايات المتحدة تحاول تدمير سوريا منذ 30 عاما „Sputnik Arabic”, 12.04.2017, <https://sarabic.ae/20170412/1023424633-أمريكا-سوريا-تقرير.html>

Promownie teorii spiskowych

Cytat:

„Jeden z byłych członków organizacji terrorystycznej Hay’at Tahrir al-Sham (dawniej Front al-Nusra, zakazanej w Rosji i wielu innych krajach), znany jako "Abu Muhammad al-Idlibi", poinformował, że ukraińscy instruktorzy szkolili terrorystów w Syrii w zakresie użycia dronów samobójczych przeciwko rosyjskiej armii w Idlibie i na terenie całego kraju. [...] atak na Aleppo przeprowadzony przez terrorystów z Hay’at Tahrir al-Sham odbył się przy udziale Ukrainy i Stanów Zjednoczonych", z wykorzystaniem dronów i zaawansowanych technologii.”

Kontekst:

Po zajęciu Aleppo przez rebeliantów, w listopadzie 2024 roku w mediach społecznościowych pojawiało się wiele wpisów nawiązujących do sytuacji w Syrii, w tym o udziale Ukrainy i Stanów Zjednoczonych w szkoleniu rebeliantów. Informacje te szeroko pojawiły się w rosyjskich mediach arabsko i tureckojęzycznych¹².

¹² Więcej na ten temat można przeczytać w raporcie: K.W. Olszowska, K. Wasilewski, Rosyjska dezinformacja w Turcji, <https://disinfoinmenat.com/raport/rosyjska-dezinformacja-w-turcji/>

Źródło:

Sputnik,, عنصر سابق بـ"هيئة تحرير الشام" يكشف لـ"سبوتنيك" تدريب أوكرانيا للإرهابيين في سوريا
 5.12.2024, <https://sarabic.ae/20241205/-عنصر-سابق-في-هيئة-تحرير-الشام-يكشف-1095494554سوريا-في-للسبوتنيك-تدريب-أوكرانيا-للإرهابيين>

Grafika 5: Wpis na platformie X konta @mog_Russ (528,2 tys. obserwujących), który mówi, że żółte i niebieskie opaski mają świadczyć o szkoleniu rebeliantów przez Ukrainę.

Jako dowód na finansowanie zarówno Ukrainy, jak i rebeliantów (przez Rosjan cały czas nazywani byli terrorystami) z HTS, przedstawiano zestawienie mundurów, jakie noszą prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski oraz przywódca HTS, Abu Muhammad al-Dżaulani (właściwie Ahmad Husain al-Szar'a).

Narzędzia oraz techniki wykorzystywane przez Rosję należy przyporządkować operacjom informacyjnym, które są obecne w strategii i doktrynie wojskowej tego państwa od dekad¹³. Stały się one jednym z narzędzi służących promowaniu interesów politycznych i bezpieczeństwa Rosji w ramach jej ofensywnej polityki na arenie międzynarodowej. Rosyjskie lub prorosyjskie kanały informacyjne stosują różnorodne metody w celu promowania własnych interesów i podważania wiarygodności przeciwników. W niektórych przypadkach Rosja przedstawia swoje działania jako sprawiedliwe i zgodne z prawem, budując wizerunek potężnego państwa. W innych – delegitymizuje przeciwników, wzmacnia nieufność wobec ich przywództwa i podsycia podziały społeczne¹⁴. Szczególnie skuteczna okazała się strategia zalewania przestrzeni informacyjnej wieloma narracjami – często sprzecznymi – co utrudnia odbiorcom ustalenie dominującej wersji wydarzeń i prowadzi do dezinformacyjnego chaosu. Rosyjskie operacje informacyjne w regionie koncentrują się także na młodzieży, wykorzystując

¹³ Zyskały szczególne znaczenie po aneksji Krymu i rozpoczęciu wojny w Donbasie w 2014 roku.

¹⁴ Więcej na ten temat: K.W. Olszowska, M. El Ghamari, Analiza: Rosyjska dezinformacja w regionie MENAT, <https://disinfoinmenat.com/analizy/rosyjska-dezinformacja-w-regionie-menat/>

antyimperialistyczne i antyzachodnie nastroje społeczne, co pośrednio wspiera pozycję polityczną Moskwy. Działania te obejmują nie tylko Syrię, lecz także inne obszary zainteresowania Rosji, takie jak Libia¹⁵, gdzie coraz częściej pojawiają się dowody na zorganizowane kampanie dezinformacyjne, prowadzone przez rosyjskie trolle. Choć wpływ tych działań na opinię publiczną i ich skuteczność pozostają trudne do jednoznacznego zmierzenia, m.in. ze względu na wykorzystywanie przez Rosję popularnych narracji w świecie arabskim i podsycanie ich, Bliski Wschód wyróżnia się jako jedyny region, w którym oglądalność rosyjskich kanałów informacyjnych systematycznie rośnie.

¹⁵ Więcej o Libii: M. El Ghamari, Dezinformacja rosyjska w Libii, <https://disinfoinmenat.com/wp-content/uploads/2025/01/Rosyjska-dezinformacja-w-Libii-1.pdf>

Rozdział 3.

Strategia przeciwdziałania dezinformacji w Syrii

W obliczu ciągłych działań dezinformacyjnych ze strony Rosji w Syrii istotne znaczenie ma opracowanie interdyscyplinarnej strategii przeciwdziałania, która uwzględnia specyfikę regionu oraz międzynarodowy kontekst polityczny. Prorosyjskie media, opisane w tej analizie, dominują w syryjskiej przestrzeni informacyjnej, co pozwala Rosji na manipulowanie przekazem oraz dyskredytowanie opozycji. W tej chwili – po obaleniu Asada w grudniu 2024 r. – nie sposób powiedzieć, jak dużą przestrzenią do kontynuowania działań dezinformacyjnych będzie dysponowała Rosja. Dotychczasowe doświadczenia nakazują jednak sądzić, że to państwo zrobi wszystko, aby kontynuować swą wojnę informacyjną i wpływać na Syrię w sprzyjający dla swoich interesów sposób. Dlatego rozsądne wydaje się podjęcie przez państwa zachodnie działań teraz i zaoferowanie nowym syryjskim władzom – zapewne wciąż pamiętającym o informacyjnych wysiłkach Rosji włożonych w utrzymanie Asada u władzy – współpracy w zakresie zwalczania rosyjskiej dezinformacji.

Skuteczna strategia musi obejmować działania prawne, edukacyjne, medialne, a także współpracę międzynarodową. Dlatego też utworzenie zintegrowanych ram prawnych umożliwi pociąganie do odpowiedzialności wybranych podmiotów szerzących dezinformację, a współpraca z organizacjami międzynarodowymi, takimi jak INTERPOL czy Europol, może pomóc w monitorowaniu działań dezinformacyjnych i ochronie syryjskich instytucji przed cyberatakami. Kluczowe jest również wsparcie niezależnych mediów, by zapewnić społeczeństwu dostęp do rzetelnych informacji i przeciwdziałać prorosyjskim narracjom. Programy rozpoznawania dezinformacji, czyli całokształt edukacji społecznej, może podnieść odporność obywateli na manipulacje. Zaś międzynarodowa platforma wymiany informacji może ułatwić wykrywanie fałszywych narracji, przy jednoczesnym rozwijaniu kontrnarracji, co pozwoli na wzmacnianie pozytywnego wizerunku syryjskich władz i ich działań stabilizacyjnych. Na szczególną uwagę zasługuje włączenie syryjskiej diaspory do strategii przeciwdziałania dezinformacji. Mogłaby ona odegrać kluczową rolę w budowaniu pozytywnych narracji oraz kontrnarracji wobec rosyjskich kampanii. Liderzy diaspory i aktywiści mogliby działać jako „ambasadorzy” przeciwdziałania dezinformacji, promując rzetelne informacje wśród syryjskich społeczności za granicą. Rekomendowanym działaniem byłoby też wsparcie dla tworzenia lokalnych platform informacyjnych w mediach społecznościowych, takich jak Facebook czy Telegram, oraz organizowanie szkoleń z zakresu rozpoznawania fałszywych informacji co umożliwiłoby diasporze wspieranie syryjskiego społeczeństwa w walce z manipulacją informacyjną. Diaspora, szczególnie w krajach o silnej obecności prorosyjskich mediów, może także monitorować rosyjskie narracje oraz wspierać międzynarodowe wysiłki w przeciwdziałaniu dezinformacji.

Wielopoziomowa i celowa strategia przeciwdziałania rosyjskiej dezinformacji w Syrii powinna być kompleksowa i interdyscyplinarnie dostosowana do lokalnych realiów, historii doświadczeń ze wsparciem doświadczeń międzynarodowych. Pełne wdrożenie takiej strategii może skutecznie ograniczyć destrukcyjny wpływ rosyjskich kampanii propagandowych, wspierać stabilność wewnętrzną Syrii oraz poprawić jej wizerunek na arenie międzynarodowej.

¹⁵ Więcej o Libii: M. El Ghamari, Dezinformacja rosyjska w Libii, <https://disinfoinmenat.com/wp-content/uploads/2025/01/Rosyjska-dezinformacja-w-Libii-1.pdf>

Rozdział 4.

Wnioski i rekomendacje

Od momentu przejścia władzy przez Władimira Putina w 2000 roku, jego priorytetem stała się promocja statusu Rosji jako wielkiego mocarstwa poprzez rywalizację z Zachodem w duchu gry o sumie zerowej, sprzyjającej wizji świata multipolarnego. W tym kontekście należy rozpatrywać interwencję wojskową Rosji w Syrii we wrześniu 2015 roku, która miała wielorakie cele, lecz zasadniczo była częścią dążeń do erozji porządku międzynarodowego, któremu liderowały USA. Putin trafnie przewidział, że Zachód nie sprzeciwi się interwencji wojskowej w Syrii, interpretując dotychczasową politykę państw zachodnich wobec Rosji jako wyraz słabości. Na Bliskim Wschodzie państwa zachodnie wykazywały konsekwentny brak zainteresowania zaangażowaniem wykraczającym poza walkę z tzw. Państwem Islamskim. Przez lata przed interwencją Putin wspierał syryjskiego dyktatora Baszara al-Asada różnorodnymi środkami. Głębokie i wieloaspektowe powiązania Moskwy z Syrią, w połączeniu z jej strategiczną postawą wobec Zachodu, sprawiły, że Kreml zdecydował się wspierać Asada do samego końca.

Interwencja w Syrii dostarcza istotnych lekcji na temat rosyjskiej sztuki prowadzenia wojny oraz powiązań między celami politycznymi a taktyką wojskową – Moskwa wykorzystwała obie te sfery, by realizować swoje cele, a kampania dyplomatyczna i informacyjna wspierała jej działania militarne. Te wysiłki ukazały bardziej kontynuację niż zmianę w podejściu Kremla do wojny, walki z terroryzmem i postrzegania zagrożeń, z dostosowaniem się do nowych realiów. Rosja, niezdolna i niechętna do przeprowadzenia procesowi pojednania w Syrii, była w stanie tolerować niski poziom konfliktu, co odbywało się kosztem międzynarodowej stabilności.

Rosyjskie działania dezinformacyjne w Syrii stanowią jeden z kluczowych elementów strategii wpływu, który wzmacniał prorosyjską pozycję w regionie oraz legitymizował działania Baszara al-Asada. Wnioski z analizy dezinformacji w Syrii pokazują potrzebę wdrożenia skoordynowanych strategii przeciwdziałania, opartych na regulacjach prawnych, edukacji społecznej oraz współpracy międzynarodowej.

Wnioski

Systematyczne wsparcie reżimu Asada

Rosja skutecznie wzmacniała wizerunek Baszara al-Asada jako stabilizatora i „obrońcy Syrii,” co odbywało się kosztem opozycji, przedstawianej jako radykalna i antynarodowa

siła. Narracje prorosyjskie koncentrowały się na dyskredytowaniu przeciwników politycznych oraz ich sojuszników, co wzmacniało pozycję Asada na arenie międzynarodowej (powrót Syrii do Ligi Państw Arabskich) i zmniejszało poparcie dla opozycji wewnętrznej i zagranicznej.

Antyzachodnie i antytureckie narracje

Rosyjskie media, takie jak RT Arabic i Sputnik Arabic, systematycznie publikowały treści, które przedstawiały USA i Turcję jako siły destabilizujące, kierujące się imperialistycznymi interesami. W ten sposób Rosja zdobywała poparcie społeczne w Syrii oraz legitymizowała swoją obecność w regionie jako przeciwwagę dla rzekomych zagrożeń ze strony Zachodu i sąsiednich państw.

Wykorzystanie platform społecznościowych i technik cyfrowych

Operacje na Facebooku, Twitterze, Telegramie i VKontakte umożliwiały Rosji szerzenie fałszywych narracji i manipulacji kontekstem, a także tworzenie fałszywych ruchów społecznych. Dzięki anonimizacji i wykorzystaniu fałszywych kont, prorosyjskie narracje zyskiwały zasięg, co umożliwiało Rosji wpływ na opinię publiczną oraz przedstawianie opozycji jako zagrożenia dla stabilności.

Rekomendacje

Włączenie syryjskiej diaspory do strategii przeciwdziałania dezinformacji w Syrii

Mogłoby to odegrać kluczową rolę w budowaniu kontrnarracji oraz wzmacnianiu rzetelnych informacji o sytuacji w Syrii. Współpraca z wpływowymi liderami społecznymi i aktywistami humanitarnymi z diaspory mogłaby pomóc tworzyć grupy wsparcia i kanały wymiany informacji, które promują stabilizację i demokrację, jednocześnie ograniczając wpływ prorosyjskich narracji. Tworzenie lokalnych platform informacyjnych, takich jak strony internetowe, grupy na Facebooku, kanały na Twitterze, Telegramie oraz YouTube, umożliwiłoby diaspocie dotarcie do szerokiej grupy odbiorców, przyczyniając się do skutecznego przeciwdziałania dezinformacji. Warsztaty i szkolenia dotyczące rozpoznawania fałszywych informacji, realizowane we współpracy z organizacjami, takimi jak polskie Stowarzyszenie Demagog, mogłyby podnieść poziom świadomości wśród członków diaspory, umożliwiając im samodzielną weryfikację informacji i ograniczanie rozprzestrzeniania się fałszywych narracji. Ponadto, angażowanie diaspory w monitorowanie prorosyjskich narracji oraz współpraca z międzynarodowymi organizacjami zajmującymi się przeciwdziałaniem dezinformacji umożliwią skuteczniejszą reakcję na kampanie dezinformacyjne. Poprzez kampanie medialne, wzmacniające wizerunek

diaspory jako niezależnego i wiarygodnego źródła informacji, możliwe będzie podważanie rosyjskiej propagandy i budowanie wiarygodnych, alternatywnych narracji. Dodatkowo stworzenie centrów koordynacji i wsparcia dla diaspory w kluczowych krajach goszczących mogłoby wzmocnić zdolność tej społeczności do współpracy z międzynarodowymi partnerami, a także poprawić efektywność skoordynowanych działań na rzecz przeciwdziałania dezinformacji.

Utworzenie zintegrowanych ram prawnych

Syria potrzebuje zintegrowanych przepisów prawa, które będą mogły skutecznie przeciwdziałać kampaniom dezinformacyjnym i cyberatakami. Te regulacje powinny umożliwiać ściganie podmiotów prowadzących wrogie działania informacyjne oraz tworzenie dedykowanych jednostek ds. cyberbezpieczeństwa. Współpraca z międzynarodowymi organizacjami, takimi jak INTERPOL i Europol, oraz państwami doświadczonymi w zakresie przeciwdziałania dezinformacji, umożliwiłaby zacieśnienie współpracy i zwiększenie zdolności do szybkiej reakcji.

Wsparcie niezależnych mediów i rozwój lokalnych przekazów

Rosyjska strategia dezinformacyjna opiera się na kontrolowaniu przekazu medialnego i przedstawianiu prorosyjskiej narracji jako jedyne źródła informacji. Wsparcie niezależnych mediów w Syrii, we współpracy z międzynarodowymi partnerami, mogłoby stanowić skuteczną przeciwwagę dla prorosyjskich kanałów informacyjnych. Niezależne media, dysponujące zasobami i odpowiednim przeszkoleniem, byłyby w stanie przedstawiać rzetelne informacje o wydarzeniach i sytuacji politycznej w kraju, co ograniczałoby wpływ prorosyjskiej propagandy.

Edukacja społeczna i wzmacnianie umiejętności rozpoznawania dezinformacji

Wprowadzenie programów edukacyjnych dotyczących rozpoznawania fałszywych informacji i oceny wiarygodności źródeł jest kluczowe w przeciwdziałaniu rosyjskiej dezinformacji w Syrii. Programy te, realizowane w formie warsztatów dla młodzieży i dorosłych, powinny być wspierane przez organizacje międzynarodowe, takie jak UNESCO, a także realizowane we współpracy z lokalnymi organizacjami pozarządowymi. Wzrost świadomości społecznej w zakresie zagrożeń płynących z manipulacji medialnych może znacząco ograniczyć wpływ fałszywych narracji i poprawić umiejętności krytycznego myślenia wśród obywateli.

Wzmocnienie współpracy międzynarodowej i tworzenie platform wymiany informacji

Syria powinna rozwijać współpracę z krajami i organizacjami, które posiadają doświadczenie w przeciwdziałaniu dezinformacji. Utworzenie platformy wymiany informacji między agencjami syryjskimi a międzynarodowymi partnerami, takimi jak Unia Europejska czy NATO, mogłoby umożliwić szybsze wykrywanie i neutralizowanie dezinformacji oraz zrozumienie metod stosowanych przez prorosyjskie organizacje, w tym Agencję Badań Internetowych. Taka współpraca pozwoliłaby na wypracowanie mechanizmów przeciwdziałania i wzmocniłaby zdolności Syrii w walce z rosyjskimi kampaniami dezinformacyjnymi.

Tworzenie i wzmacnianie kontrnarracji

Odpowiedzią na rosyjskie narracje może być systematyczne tworzenie kontrnarracji, które podkreślają osiągnięcia władz syryjskich we współpracy z organizacjami międzynarodowymi i ich wysiłki na rzecz stabilizacji kraju. Regularne publikowanie treści, które dokumentują postępy w odbudowie infrastruktury, stabilizację polityczną i współpracę międzynarodową, mogłoby przeciwdziałać negatywnemu wizerunkowi kreowanemu przez prorosyjskie media. Ta rekomendacja ma jeszcze większe znaczenie obecnie, gdy nowe syryjskie władze będą zapewne musiały mierzyć się z rosyjską dezinformacją starającą się je zdelegitymizować.

Tworzenie zespołów ds. monitorowania i przeciwdziałania dezinformacji

Utworzenie zespołów zadaniowych ds. przeciwdziałania dezinformacji umożliwiłoby szybkie reagowanie na fałszywe treści publikowane w mediach społecznościowych. Takie zespoły mogłyby monitorować aktywność prorosyjskich mediów oraz współpracować z międzynarodowymi platformami, takimi jak Facebook, Twitter i Telegram, w celu zgłaszania fałszywych informacji i ich szybkiego usuwania. Dzięki tej inicjatywie Syria mogłaby skuteczniej przeciwdziałać rozprzestrzenianiu się dezinformacji, co przyczyniłoby się do zwiększenia stabilności politycznej.

Bibliografia i źródła

1. Arab News. Russia transported Assad in 'most secured way. Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: <https://www.arabnews.com/node/2582606/amp>
2. Center for Strategic and International Studies. Hay'at Tahrir al-Sham. 2024. Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: <https://www.csis.org/programs/former-programs/warfare-irregular-threats-and-terrorism-program-archives/terrorism-backgrounders/hayat-tahrir>
3. Committee to Protect Journalists. Abdul Salam Kanaan. Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: <https://cpj.org/data/people/abdul-salam-kanaan/>
4. DW. G. Hamann, Wojna w Syrii. Kto z kim walczy?, 29.01.2016. Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: <https://www.dw.com/pl/wojna-w-syrii-kto-z-kim-walczy/a-19010560>
5. K.W. Olszowska, M. El Ghamari. Analiza: Rosyjska dezinformacja w regionie MENAT. Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: <https://disinfoinmenat.com/analizy/rosyjska-dezinformacja-w-regionie-menat/>
6. Polskie Radio 24. 13 lat wojny w Syrii. Pomocy humanitarnej potrzebuje 16 milionów osób, 15.03.2015. Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: <https://polskieradio24.pl/artykul/3349929>
7. C. Phillips. The Battle for Syria: International Rivalry in the New Middle East. Yale University Press, 2016.
8. RT Arabic. 11.04.2018 الخارجية السورية: لا نستغرب مثل هذا التصعيد الأرعن من الولايات المتحدة, Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: https://arabic.rt.com/middle_east/937699-الخارجية-السورية-لا-نستغرب-مثل-هذا-التصعيد-الأرعن-الولايات-المتحدة-الإرهاب-في-سوريا
9. Sputnik Arabic. الجيش الروسي يقدم مساعدات إنسانية في محافظة دير الزور شرقي سوريا, 6.02.2024. Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: <https://sarabic.ae/20240206/-الجيش-الروسي-يقدم-مساعدات-إنسانية-في-محافظة-دير-الزور-شرقي-سوريا.html>
10. Sputnik Arabic. المندوب الروسي: لا شك في الطابع المسرحي لحادثة دوما كما حادثة خان شيخون. Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: <https://sarabic.ae/20180409/1031453780-المندوب-الروسي-الطابع-المسرحي-دوما.html>
11. Sputnik Arabic. زاخاروف: الصحفيون الغربيون يضطهدون السوريين الذين يتكلمون الحقيقة حول "الهجوم الكيميائي" المفبرك, 29.04.2018. Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: <https://sarabic.ae/20180429/1032007838-دوما-الهجوم-الكيميائي.html>
12. Sputnik Arabic. خبير: الوجود العسكري الأمريكي احتلال ومن حق السوريين المطالبة بإخراجه بكافة الوسائل, 25.09.2021. Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: <https://sarabic.ae/20210925/-خبير-الوجود-العسكري-الأمريكي-احتلال-ومن-حق-السوريين-المطالبة-بإخراجه-بكافة-الوسائل.html>

13. Sputnik Arabic. خامنئي يكشف مفاجأة... دولة مجاورة لسوريا وراء ما حدث في الأيام الماضية, 11.12.2024. Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: <https://sarabic.ae/20241211/-الأيام-حدث-في-الأيام-1095682874-الماضية.html>
14. Sputnik Arabic. موسكو تكشف سبب العقوبات الأمريكية على دمشق, 4.12.2020. Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: <https://sarabic.ae/20201204/-الأمريكية-على-موسكو-تكشف-سبب-العقوبات-1047406021-دمشق.html>
15. Sputnik Arabic. وكالة روسية: الولايات المتحدة تحاول تدمير سوريا منذ 30 عاما, 12.04.2017. Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: <https://sarabic.ae/20170412/1023424633-أمريكا-سوريا-تقرير.html>
16. Sputnik Arabic. عنصر سابق بـ"هيئة تحرير الشام" يكشف لـ"سبوتنيك" تدريب أوكرانيا للإرهابيين 5.12.2024. Dostęp 2024-02-02. [Online]. Dostępne: <https://sarabic.ae/20241205/-الهيئة-تحرير-الشام-يكشف-للسبوتنيك-تدريب-أوكرانيا-1095494554-الإرهابيين-في-سوريا.html>